

Aischulos

Choeforoi

DE CHOEPHOROI

De Choephoroi is het donkerste van de drie stukken van de Orestie, omdat het hier gaat om wraak op Klytaimnestra en Aigisthos en het herstel van het koningschap door Orestes en Elektra door middel van moedermoord, iets dat zelfs Agamemnon en Klytaimnestra niet gedaan hebben. Het eerste deel van het stuk wordt gedomineerd door wat gedaan is en nog gedaan zal worden. In dit deel worden alle beweegredenen aangevoerd voor het ondernemen van de wraak. Deze motivaties komen van de wrekers: de Olympische goden, Dike (het Recht), maar vooral de geest van de vermoorde Agamemnon, wiens macht nog steeds onder de grond slaapt. Veel van de vroege handeling is gericht op het winnen van diens bondgenootschap. Pas in de tweede helft van het stuk komt het licht van herstel en recht. Aan het slot verdwijnt ook dit licht, wanneer Orestes, de moedermoordenaar, door de Erinyen tot waanzin wordt gedreven.

DE INHOUD

De scène is het graf van Agamemnon in de orchestra. Op de achtergrond staat het paleis van Agamemnon. In het midden bevindt zich de grote toegangspoort. Daarnaast bevindt zich een kleine poort, die naar het vrouwenvertrek leidt en een, die

naar het gastenverblijf leidt.

De eerste verzen van de proloog zijn weggefallen en slecht overgeleverd. Waarschijnlijk zal daarin gezegd zijn, wie de personen op het toneel zijn, nl. Orestes en Pylades en waar zij zijn.

Orestes is na zo'n 10 jaar uit ballingschap teruggekeerd van het hof van koning Strophios van Phokis. Diens zoon en zijn vriend Pylades begeleidt hem. Hij heeft de taak zijn vader te wreken, een taak die al door Cassandra in de Agamemnon voorzien was. De wet van het Recht is eeuwig. Orestes staat bij de tombe van zijn vader en roept via Hermes van de Aarde zijn vader aan en brengt hem als offer twee lokken. Op dit moment ziet hij het koor van Aziatische krijgsgevangenen komen, dat plengoffers brengt (choephoroi). Bij hen is Elektra, die door Orestes direct herkend wordt. Orestes en Pylades verbergen zich terstond.

Klytaimnestra heeft het koor en Elektra met offers gestuurd om de ziel van Agamemnon gunstig te stemmen. Zij had namelijk een nare droom gehad. Elektra en het koor gebruiken de offers echter tegen de koningin. Elektra bidt om een wreker van haar vader om diens moordenaar te doden. Evenals Orestes heeft zij de plicht haar vermoorde vader te wreken, ook al betekent dat moedermoord. Zij is voorzichtig en noemt de namen van Klytaimnestra en Aigisthos niet. Ook die van de wreker wordt niet genoemd. Ook het koor bidt om een wreker.

Daarna volgt de herkenningsscène. Een haarlok op het graf wordt gevonden en omdat die lijkt op het haar van Elektra, moet het wel van Orestes zijn. Ook een voetafdruk, ongeveer zo groot als die van Elektra, moet wel van Orestes zijn. Maar al te snel is ze geneigd te geloven dat haarlok en voetafdruk van Orestes zijn. Maar wanneer vervolgens Orestes te voorschijnkomt, herkent zij hem minder snel. Orestes bewijst zijn identiteit met een kledingstuk, dat ooit door Elektra voor hem geweven is. De herkenning is niet uitbundig, omdat de familie in het paleis hun vijandig is. Orestes houdt twee

redevoeringen. In de eerste bidt hij tot Zeus om te helpen bij het herstellen van het koningshuis van zijn vader. In de tweede rede wijst hij op Apollo's orakel om wraak te nemen op zijn vaders moordenaars. Als hij geen wraak neemt, wordt hij zwaar gestraft met waanzin door de Erinyen van zijn vaders bloed en mag hij geen deel meer nemen aan religieuze feesten. Door deze bovenmenselijke dwang wordt hij van schuld gevrijwaard.

In de kommos (306-478) richten Orestes en Elektra zich tot de ziel van hun vader. Elektra en Orestes worden door de optimistische uitlatingen van het koor over wraak opgezweept. Zij richten zich tot de machten van de onder wereld om hulp om het onrecht recht te zetten. Uiteindelijk beschuldigt Elektra haar moeder van een beledigende begrafenis en verminking van Agamemnon. Nu voor het eerst belooft Orestes wraak met zijn eigen handen, een wraak die niet meer alleen maar door de god opgelegd is, maar waarvoor hij zelf kiest. Elektra en koor richten zich nu tot Agamemnon's geest en roepen hem op.

Ook al was Orestes voor de kommos besloten tot wraak, in de kommos wordt hij pas echt ertoe gebracht die afschuwelijke moedermoord te begaan.

In het tweede epeisodion (479-584) prikkelen Orestes en Elektra de dode koning tot actie. Terwijl toch Agamemnon gewroken moet worden, worden alle middelen aangewend om de machtige hulp van zijn ziel op te wekken. Wat beiden nog nodig hebben voor het volvoeren van hun wraak, is in ieder geval een gunstig omen. Dit wordt gevonden in de droom van Klytaimnestra, die haar genoodzaakt had de verzoeningsoffers te brengen. Het koor vertelt de inhoud: de koningin brengt een slang voort en die bijt de borst, die hem voedde. Als droom ziet Orestes het als teken van Zeus. Nu is hij gereed voor actie. Voor de moord op Aigisthos wordt een simpel plan bedacht:

Pylades en Orestes betreden verkleed als Phocische vreemden het paleis en Orestes doodt Aigisthos, zodra hij hem ziet. Voor de moord op Klytaimnestra is er geen plan.

In het eerste stasimon (585-651) zorgt het koor ervoor, dat het publiek accepteert, dat Klytaimnestra een geschikt slachtoffer voor moedermoord is. Het koor geeft uit de mythologie een overzicht van monsterlijke vrouwen, die in verscheidene daden van familiegeweld betrokken zijn: moeder-, kinder- en echtgenotemoord. De slotstrofen geven de algemene wet: het treffen van de goddelozen door het zwaard van het recht. De mythologische voorbeelden worden aangehaald om Klytaimnestra's daad te vergelijken. Dit leidt tot rechtvaardiging van de komende wraak van Orestes.

In het derde epeisodion (652-782) bericht Orestes verkleed als Phocische vreemdeling Klytaimnestra de dood van Orestes. Orestes' oude voedster, door Klytaimnestra weggezonden om Aigisthos te roepen, wordt door het koor ertoe overgehaald om de boodschap aan te passen aan de plannen van de samenzweerders: Aigisthos moet zonder dienaren thuis komen om het nieuws te horen. De voedster vertelt Klytaimnestra's geheime vreugde over de dood van Orestes.

Het tweede stasimon (783-837) valt in drie delen uiteen. Ieder deel heeft zijn eigen thema. Het eerste deel spoort Zeus aan Orestes te helpen. Het tweede is gericht aan het huishouden van de goden, aan Apollo en Hermes, die de meest chthonische van de Olympische goden is. Het derde deel spoort Orestes zelf aan.

In het vierde epeisodion (838-934) houdt Aigisthos, voordat hij het huis betreedt, twee redevoeringen. Huichelachtig bejammert hij het huis. De manier, waarop hij over Orestes' dood vraagt, suggereert eerder vreugde. Het dramatisch hoogtepunt van het

stuk is de scene tussen Orestes en Klytaimnestra. Orestes' daad wordt geschilderd als de onontkoombare balans van het Recht. Daarom is de scene formeel. Slechts een zwak moment toont Orestes, wanneer Klytaimnestra hem vraagt vergiffenis te hebben uit ontzag voor de borsten, die hem voedden. Pylades herinnert hem aan de eed aan het orakel van Apollo. Dit zijn overigens Pylades' enige woorden. De woordentwist valt in het voordeel van Orestes uit. Hij drijft Klytaimnestra het paleis in om zich te voegen bij Aigisthos.

In het derde stasimon (935-72) zingt het koor een lied van vreugde. Het accent ligt op het Recht.

In de exodos (973-1076) staat Orestes boven de lijken van Klytaimnestra en Aigisthos (vgl. Klytaimnestra boven Agamemnon en Cassandra in de Agamemnon). Bovendien laat Orestes ook de met bloed bespatte mantel waarin Agamemnon gewikkeld was.

De scene is de finale van wraak en het begin van boete. Orestes wordt de prooi van de Erinyen van zijn moeder. Hij probeert wanhopig de daad te rechtvaardigen. Hij bereidt zich erop voor naar Apollo's heiligdom in Delphi te gaan, zoals hem door de god bevolen is.

Tijdens zijn gesprek met de koorleidster worden de Erinyen zichtbaar. Tenslotte verdrijven ze hem van het toneel.

DE KARAKTERS

ORESTES

PYLADES

KOOR

ELEKTRA

HUISSLAAF

KLYTAIMNESTRA

VOEDSTER

AIGISTHOS

DE PROLOOG (1-21)

De scene is Argos. De tombe van Agamemnon. Orestes en Pylades komen op.

Orestes¹

Hermes² van de onderwereld, zie toe op de macht van mijn vader en wees mijn redder en bondgenoot. Ik vraag het u.

Want ik kom en keer terug naar dit land

<.....>

5 Bij deze grafheuvel roep ik mijn vader op om te horen en te luisteren <.....>

<.....>

<.....> een lok als dank aan Inachos³ voor zijn goede zorgen, maar deze tweede als teken van rouw

<.....>

Want niet was ik aanwezig, vader, om uw dood te beklagen, of om mijn hand bij de uitvaart van uw lijk uit te strekken.

<.....>

10 Wat zie ik? Wat voor schare vrouwen komt hier opvallend door hun zwarte kleren? Wat voor ongeluk moet ik daarachter zoeken?

Treft een nieuw leed het huis,

of moet ik vermoeden, dat zij mijn vader

15 plengoffers brengen⁴ om hem te verzoenen?

¹De eerste verzen van het ms. zijn verloren. De tekst is samengesteld aan de hand van fragmenten van Aristophanes' Kikkers (1126-8, 1172-3) en citaten in scholia. De meeste uitgevers drukken de tekst met gaten tussen de verschillende fragmenten.

² Hermes is de bemiddelaar tussen de levenden en de doden.

³ De Inachos was de hoofdrivier van Argos. Jonge mannen offerden een lok aan de rivier als dank voor de voeding van de rivier.

⁴ Men offerde de doden honing en melk en daarna wijn en tenslotte

Dat moet het zijn, want ik meen, dat mijn zuster Elektra eraan komt, want zij valt op door pijnlijk verdriet.

Zeus, geef het mij het lot van mijn vader te wreken en wees graag mijn bondgenoot.

20 Pylades, laten we ter zijde gaan staan, opdat ik duidelijk zie, wat voor stoet vrouwen dit is.

Orestes en Pylades verbergen zich tot vers 212.

PARODOS (22 - 83)

Het koor is al op (zie vs.10 ff.). De vrouwen zijn in rouw. De wangen zijn opengekrabd en de kleren verscheurd. Voorop loopt Elektra. Het koor bestaat uit slavinnen, die als krijgsgevangenen gekomen zijn (zie vs.75 f.). Hun lied laat Orestes de stemming weten, die binnen en buiten het paleis heerst en klinkt bij tijd en wijle als een dodenklacht.

str.a Koor

Gezonden uit het huis ben ik gekomen
om plengoffers te begeleiden met het snelle slaan van mijn handen.

Purper vertoont zich mijn wang,
25 opengereten door een vers gesneden vore van mijn nagels,
maar mijn leven lang al voedt zich mijn hart
met weeklachten.

Het linnen van mijn kleren
is uit verdriet kapot gescheurd in lappen,
30 het kleed dat aan mijn borst ligt, mijn peplos,
die door vreselijk ongeluk getroffen is.

ant.str.a Want helder, zodat de haren recht overeind gingen staan,
heeft vanuit het huis een droomprofeet¹ vanuit haar slaap
vol van woede een middernachtelijke kreet
35 vanuit het binnenste van het huis uit angst geschreeuwd
en viel zwaar
in de vrouwenvertrekken.
Uitleggers van deze dromen
zeiden op ingeving van de goden,
40 dat de zielen onder de aarde zeer boos waren
en vol wrok op hun moordenaars.

¹ Hiermee wordt Klytaimnestra's geweten bedoeld, dat 's nachts in dromen voorspellende taal spreekt.

str.b Omdat de goddeloze vrouw zulk¹
 onsmakelijke gave in de zin heeft, o moedertje Aarde,
 stuurt ze mij.

Maar ik ben bang dit woord te uiten:
 wat voor zoengeld is er voor bloed, dat op de grond
 gevallen is? O hard, door alle ellende bezocht,
 50 o vernietiging van het huis.
 Zonloze duisternis, door mensen gehaat,
 bedekt het huis
 door de dood van zijn meesters.

ant.b Eerbied, die niet te bevechten, te bedwingen, te beoorlogen was,
 56 drong vroeger door in de oren en de geest van het volk,
 maar verwijdert zich nu. Men heeft nog wel angst.
 Want voorspoed,
 60 dat is in de ogen van de mensen een god en meer dan dat.
 De weegschaal van het Recht houdt toezicht,
 snel voor sommigen nog tijdens hun leven.
 Anderen, die in het schemer van de duisternis zijn,
 wachtten smarten.
 65 De rest is in de macht van zuivere nacht.

str.c Als druppels bloed door de voedende aarde opgedronken zijn,

¹ Het koor wijst naar de offergaven.

verstolt het vergoten bloed zonder weg te vloeien om wreker te worden¹.
 Zeer pijnlijke verblinding houdt de schuldige in leven,
 69 zodat hij zwelt van almachtig lijden.

ant.c Voor wie een maagdelijke schoot heeft aangeraakt
 72 bestaat geen reinigingsmiddel en ook al komen alle stromen
 vereend tevoorschijn en proberen ze de moord,
 die de hand bezoedelt, te reinigen, toch zal hun weg tevergeefs zijn.

epode De goden hebben om mijn stad geweld gelegd
 76 en mij uit mijn vaderhuis
 naar een slavenlot gebracht.
 Daarom past het mij de daden van de machthebbers,
 rechtvaardig en ook niet
 80 tegen mijn zin te prijzen, terwijl ik mijn bittere afschuw bedwing
 en ik onder mijn kleren ween
 om het misdadig ongeluk van mijn heer
 en bevries door heimelijk verdriet.

¹Als het bloed van een mens vergoten is door moord, treden de Erinyen op om de verwanten van de vermoorden ertoe aan te zetten wraak te nemen. De Erinyen waren zelf chthonische machten, ontstaan uit het bloed, dat van de afgesneden genitaliën van Ouranos op aarde was gevallen.

EERSTE EPEISODION (84-584)

Elektra

- Slavinnen, huishoudsters,
 85 nu jullie mij begeleiden bij dit gebed,
 moeten jullie mij adviseren over het volgende.
 Wat moet ik zeggen bij het plengen van deze rouwoffers?
 Hoe moet ik aangenaam spreken, hoe bidden tot mijn vader?
 Door te zeggen, dat ik dit breng van een vriendin
 90 voor hem, een vriend, van de kant van mijn moeder?
 93 Of moet ik die woorden zeggen, zoals voor de mensen gewoonte is,
 94 om gelijke vergoeding te geven aan wie deze guirlandes sturen,
 95 een gave, ja, die hun kwade daden waardig is?
 96 Of moet ik in stilte zonder mijn vader te eren,
 97 precies zoals hij gestorven is, weggaan na dit uitgegoten te hebben,
 98 een plengoffer gedronken door de grond en moet ik precies,
 99 zoals wanneer iemand een reinigingsoffer gebracht heeft,
 de schaal terugwerpen¹ zonder mijn ogen af te wenden?
 91 Dat durf ik niet en niet weet ik wat ik moet zeggen,
 92 wanneer ik dit plengoffer op de tombe van mijn vader giet.
 100 Vriendinnen, neemt deel aan dit overleg.
 Want we hebben een gemeenschappelijke vijandschap in huis.
 Verbergt het niet in jullie hart uit angst voor iemand:
 wat beschoren is, wacht zowel de vrije
 als ook wie door andere hand bestuurd wordt.
 105 Zeg het alsjeblijft, als je nog iets anders dan dit weet.

Koorleidster

Uit eerbied voor de tombe van je vader als voor een altaar zal ik
 -je beveelt het immers- het woord spreken, dat mijn binnenste ingeeft.

Elektra

Je woorden zullen wel gelijk je respect voor vaders graf zijn.

¹ Elk voorwerp, dat bij een reiniging gebruikt is, wordt als onrein beschouwd en in het water of het vuur gegooid of ook weggegooid.

Koorleidster

Uit bij het plengen trouwe woorden voor wie u welgezeind zijn.

Elektra

110 Wie van mijn vrienden moet ik daarbij aanspreken?

Koorleidster

Op de eerste plaats: ieder, die haar zelf en Aigisthos haat.

Elektra

Dus moet ik dit voor mijzelf en jou bidden?

Koorleidster

Jijzelf ziet dat in; dus besluit daartoe.

Elektra

Wie moet ik dan nog verder bij deze groep voegen?

Koorleidster

115 Denk aan Orestes, ook al is hij evenwel niet in huis.

Elektra

Dat heb je goed gezegd en je hebt me zeer goed vermaand.

Koorleidster

Denk eraan, dat voor de schuldige van deze moord ...

Elektra

Wat moet ik zeggen? Leer het me, vertel het me. Ik heb geen ervaring.

Koorleidster

dat een god of mens tot hen komt.

Elektra

120 Bedoel je als rechter, of als wreker?

Koorleidster

Ik bedoel eenvoudig iemand, die hen op hun beurt zal doden.

Elektra

En dat is voor mij vol piëteit om aan de goden te vragen?

Koorleidster

Natuurlijk, het de vijand betaald zetten met kwaad.

Elektra betreedt nu de grafheuvel, neemt de urn van de slavinnen en begint het plengoffer en spreekt een gebed.

Elektra

124a Grootste heraut van de goden boven en beneden¹

124b <...> Hermes van de onderwereld, verkondig voor mij

125 aan de goden van de onderwereld, die de wachters van het huis van mijn vader zijn, te luisteren naar mijn gebeden en verkondig het ook de aarde zelf, die dit alles voortbrengt

en daarvan weer de kiemen krijgt na het gevoed te hebben.

En terwijl ik deze plengoffers uitgiet voor de doden

130 roep ik mijn vader en zeg ik: "Krijg medelijden met mij en met de geliefde Orestes en ontbrand een licht in huis.

Want verraden door onze moeder zwerven we nu rond en in ruil voor ons heeft ze een man gekregen, Aigisthos, juist, wie ook schuldig was aan de moord op u.

135 Ik ben als een slavin en Orestes leeft in ballingschap ver van zijn bezit, maar zij leven buitensporig weelderig te midden van de vruchten van uw inspanningen.

Ik bid u, dat Orestes hierheen komt door een of ander lot en u, vader, luister naar mij en geef het mijzelf

140 veel bezonnener² te zijn dan mijn moeder en vromer voor zover het mijn hand betreft³.

Voor ons spreek ik deze gebeden, maar voor onze vijanden bid ik, dat er iemand als wreker van u, vader, verschijnt en dat uw moordenaars met recht op hun beurt sterven.

145 Dat stel ik in het midden van mijn mooi gebed, deze kwade vloek die ik voor hen uitspreek.

Wees voor ons een begeleider van ons edel handelen in de bovenwereld samen met de goden en de Aarde

en het Recht, dat de overwinning brengt." Bij dergelijke gebeden

¹ Vergelijk Orestes' openingsgebed vs.1 ff. Dit vs. staat in het ms. op plaats 165, maar men denkt, dat het hier hoort. Hermes was heraut van de goden van de boven- en onderwereld.

² Verwijst naar het overspel van Klytaimnestra.

³Verwijst naar de moord op Agamemnon door haar moeder.

150 pleng ik deze offers. Het is gewoonte, dat jullie die
met weeklachten bekransen door een koorlied voor de dode te zingen.

Koor

(Het koor zingt een bezweringslied.)

Laat je tranen klaterend stromen,
die vergaan voor de vergane heer,
om deze stroom die goeden en slechten afwendt¹,

155 een verfoeilijk zoenoffer
van uitgestorte plengoffers.

Luister naar mij, majesteit,
luitser, heer, met heel uw zwakke geest.

Ach, ach, ach.

160 O, welke man, krachtig met de lans, zal komen
als verlosser van het huis, terwijl hij de boog zwaait²,
die terugveert, wanneer hij in de strijd pijlen afschiet
en dichtbij het zwaard met gevest hanteert?

Elektra

164 Reeds heeft mijn vader een plengoffer, dat door de aarde gedronken is.
166 Maar krijgt deel aan dit nieuwe bericht.

Koorleidster

Je zult het wel vertellen, want je hart danst uit angst.

Elektra

Ik zie hier een afgesneden haarlok op het graf.

Koorleidster

Van welke man dan of van welk laaggejord meisje³?

Elektra

170 Dit is voor een ieder gemakkelijk te raden.

¹Elektra brengt hier een offer om Agamemnon met Klytaimnestra te verzoenen. Hiervan moet niemand, noch goed noch slecht, iets hebben.

²In de tekst staat Skythische Ares. De Skythen streden met pijl en boog.

³De gordel zit dan niet direct onder de borsten, maar vlak boven de heup en is een Homerisch epitheton ornans bij vrouwen.

Koorleidster

Hoe moet ik dan als oudere vrouw van een jongere leren?

Elektra

Naast mij knipt niemand die lok af.

Koorleidster

Ja, ze zijn hun gehaat, die het zou passen met een haarlok te rouwen.

Elektra

Kijk eens, die lok is uiterlijk zeer gelijk ...

175 **Koorleidster**

Aan wat voor haar? Dat wil ik horen.

Elektra

Het is zeer gelijk aan dat van mijzelf om te zien.

Koorleidster

Dit was toch niet heimelijk een geschenk van Orestes?

Elektra

Het lijkt enorm op zijn krullen.

Koorleidster

Hoe vatte hij de moed hierheen te komen?

Elektra

Hij heeft een afgeknipte lok als geschenk aan zijn vader gezonden.

Koorleidster

Deze woorden van u wekken even goed tranen bij mij op,
als hij nooit meer deze grond met zijn voeten zal betreden.

Elektra

185 Ook bij mijn hart heeft zich een golfslag van gal gevestigd
en ik ben als door een doordringende pijl getroffen
en uit mijn ogen vallen onbeteugeld zilte tranen
van een stormachtige vloedgolf, nu ik deze lok zie.
Want hoe moet ik verwachten,
dat een ander burger deze lok bezit?

- 190 Want de moordenaress heeft die ook echt niet afgesneden,
 ja, mijn moeder, die een inborst heeft, die de naam moeder
 niet verdient, omdat ze goddeloos is tegenover haar kinderen.
 Maar om te beamen zonder reserve, dat dit een sieraad is van Orestes,
 die mij het dierbaarst is van de mensen, ...
 Door hoop word ik gestreeld.
 Ach.
- 195 Ach, had de lok maar een levende stem als een bode
 opdat ik niet op twee benen hinkend zou weifelen,
 maar hij zou heel duidelijk adviseren deze lok te versmaden,
 tenminste als hij van een vijandelijk hoofd was afgesneden,
 of hij kon als verwant samen met mij verdriet hebben,
- 200 een mooi pronkstuk van deze tombe en eerbewijs aan mijn vader.
 Maar wij roepen de goden aan, die weten
 in wat voor stormen wij als zeelieden voortgejaagd worden.
 Als we redding moeten krijgen,
 zal er wel uit een kleine kiem een groot fundament ontstaan.
- 205 Kijk eens, voetsporen, een tweede teken¹,
 identiek, gelijk aan die van mij.
 Want hier zijn de afdrukken van twee paar voeten,
 van hemzelf en een reisgenoot.
 Wanneer je de hielen en de voetafdrukken opmeet,
- 210 komen ze exact overeen met die van mij.
 Ik heb verdriet en mijn geest gaat eraan onderdoor.

Orestes, die alles gehoord heeft en weet dat Elektra zijn zus is en haar lijden niet langer kan verdragen, komt tevoorschijn.

Orestes

Bericht de goden, dat je gebeden vervuld zijn
 en bid, dat de rest goed zal lukken.

Elektra

hoe krijg ik nu mijn zin doortoedoen de goden?

Orestes

- 215 Je bent onder de ogen gekomen van wie je dat al lang verlangde.

¹Herkenning door voeten en handen geschiedt ook al bij Homeros. In de Odyssee (4.149) zegt Menelaos, dat Orestes' voeten en handen op die van Menelaos lijken.

Elektra

Weet jij dan van mij, tot wie van de mensen ik me wend?

Orestes

Ik weet, dat jij Orestes zeer bewondert.

Elektra

En welk van mijn gebeden is in vervulling gegaan?

Orestes

Hier ben ik. Speur niet naar iemand geliefder dan mij.

Elektra

220 Maar vreemde, smeed jij dan een list om mij?

Orestes

Dan smeed ik ook een list tegen mijzelf.

Elektra

Maar wil je dan in mijn ellende lachen?

Orestes

Dan lach ik ook in mijn ellende, als ik in de jouwe lach.

Elektra

Moet ik jou dan als Orestes toespreken?

Orestes

225 Nu je mij in eigen persoon ziet, herken je me niet,
maar toen je deze haarlok had gezien, die bij het graf hoort
228 en mijn voetsporen onderzocht,
227 werd je hoofd op hol gebracht en dacht je mij te zien.
230 Houd de lok van je broer bij de plaats, waar hij afgesneden is
229 en zie, dat hij past bij jouw hoofd.
Zie dit weefsel, een werk van jouw hand, een voorstelling van dieren,
een product van de inslagen van jouw spaan.
Beheers je en word niet door vreugde van je zinnen beroofd.
Want ik weet, dat onze naaste verwanten ons bitter gezind zijn.

Elektra

- 235 O jij, zeer dierbaar voorwerp van zorg voor het huis van vader,
beweende hoop, die als een kiem van redding bent,
vertrouw op je kracht en je zult het huis van vader terugkrijgen.
O vreugdevol oog, dat voor mij vier rollen vervult¹,
want noodzakelijkerwijs kan ik je vader noemen en op jou
240 slaat mijn moederliefde, want zij wordt geheel terecht gehaat,
en ook mijn liefde jegens mijn onbarmhartig geofferde zus².
Jij was voor mij een trouwe broer en jij vervult mij van respect.
Mogen slechts Macht en Recht met als derde Zeus³,
245 de machtigste van allen, mij bijstaan.

Orestes

Zeus, Zeus, kijk naar onze situatie.

Zie, hoe het kroost beroofd is van hun vader, de adelaar⁴,
die gestorven is in een jachtnet en in de kronkelingen
van een geduchte slang⁵. Hen, verweesd,

- 250 kwelt nuchtere honger. Want niet zijn ze volwassen genoeg
om de buit van hun vader naar hun nest te brengen.
Zo spreek ik ook van mij en haar hier, Elektra
(U kunt haar zien), kroost van zijn vader beroofd,
beiden evenzeer uit hun huis verbannen.
- 255 En toch, als U deze jongen van een vader, die aan u offerde
en U zeer eerde, doodt, waar dan zult u uit even gulle hand
een offergave krijgen, dat uit een rijk maal bestaat?
Noch kunt u, als u het kroost van de adelaar vernietigd hebt,
weer overtuigende tekenen aan de stervelingen sturen,
260 noch zal, als heel deze heersersstam verdord is,
hij uw altaar bijstaan op dagen, waarop koeien geofferd worden.
Zorg voor het huis, dat nu zeer de indruk wekt ineengestort te zijn,
want u kunt een huis vanuit iets kleins tot een groot huis verheffen.

Koorleidster

¹ Vergelijk Andromache's woorden bij het afscheid van Hektor (Ilias, 6.429ff.)

²Iphigeneia.

³ Men plengde bij een banket aan Zeus Sooter (Redder) als derde.

⁴ De adelaar was de vogel van Zeus en speelde ook bij voortekenen een belangrijke rol (zie 258 en de Agamemnon 110f.)

⁵ Sinds Homeros is de vijandschap tussen adelaar en slang een bekend thema (Ilias M 220 ff.).

265 Kinderen, redders van uw vaders haard,
 zwijgt, opdat niemand het zal horen, kinderen,
 en babbelziek dit alles aan de heersers
 zal berichten. Moge ik hen ooit dood zien
 in de pikzwarte walm van vuur¹

Orestes

270 Het zeer machtige orakel van Loxias² zal mij echt wel niet verraden,
 wanneer hij mij beveelt dit gevaar te doorstaan.
 Want zowel schreeuwt hij dat zeer luid als ook spreekt hij
 bar verderf uit, dat doordringt tot onder in de warme lever,
 als ik niet de schuldige aan mijn vaders dood op dezelfde wijze
 achterna zal gaan, of wel hen op hun beurt zal doden.
 276 Zo niet, dan zei hij, dat ikzelf met mijn eigen leven
 277 daarvoor zou boeten met veel bedroevende ellende,
 275 wild als een stier geworden door het verlies van mijn vermogen.
 Dat zei hij, terwijl hij de mensen de wrok van de op kwaad zinnende
 doden uit de onderwereld toonde en de volgende ziekten noemde,
 280 die zich over het vlees met woeste kaken verspreiden:
 dat huiduitslag, dat de oorspronkelijke gedaante verteert,
 en witte vlekken op de slapen door deze ziekte verschijnen
 en hij noemde andere aanvallen van de Erinyen,
 die vervuld zouden worden om het bloed van vader.

¹Uit een fragment van Aischylos (118) blijkt, dat men mensen ter dood bracht door ze met pek te besmeuren en in brand te steken. Door Athenaios (524 a-b) wordt verteld, dat de elite van Milete wraak nam op de democratische partij door de aanhangers en hun kinderen zo te doden.

²Dit is een bijnaam van Apollo en betekent De Duistere.

* *1

- 285 kijkend in de duisternis, terwijl hij zijn schitterend oog beweegt.
 Want het donkere wapen van de machten in de onderwereld,
 voortkomend uit de gevallen verwanten, die om wraak roepen
 en de razernij en angst, die ijdel voortkomen uit de nachten,
 bewegen en verwarren de verwant, die de wraak vergeet, en
 verdrijven
- 290 het lichaam, dat mishandeld is door een bronzen zweep, uit de stad.
 Hij zei, dat het voor zulke mensen niet geoorloof was
 deel te krijgen aan een mengvat of een met liefde gebracht plengoffer²
 en dat de ongeziene wrok van hun vader hen ver houdt van de altaren
 en dat niemand hen opneemt of in zijn woning toelaat,
- 295 maar dat zij smadelijk beroofd van alles en zonder vrienden
 uiteindelijk sterven, ellendig uitgedroogd³
 door het allen vernietigend lot. Moet ik niet zulke orakels geloven?
 Ook als ik dat niet doe, moet het karwei gedaan worden.
- 300 Want vele redenen om dit te verlangen leiden tot dit ene:
 de bevelen van de god en het grote verdriet om vader
 en bovendien brengt mij het gebrek aan geld in het nauw
 en dat niet de roemrijkste burgers der mensheid, de verwoesters
 van Troje met hun glorieus verstand, zo onderdanig zijn
 aan twee vrouwen. Want hij heeft een vrouwelijke inborst.
- 305 Spoeedig zal hij weten, of die van mij ook zo is.

Allen wenden zich nu naar het graf. De grote kommos begint nu (306-478), waarin koor, Orestes en Elektra om beurten strofen zingen. Orestes en Elektra proberen contact te krijgen met de geest van hun vader en zich te verzekeren van zijn hulp om wegens hem wraak te nemen op Klytāimnestra en Aigisthos.

Koor

Welaan, grote schikgodinnen, vervult het⁴
 volgens de wil van Zeus zo,
 als het recht de zondaar najaagt.

¹Waarschijnlijk is hier een vers weggefallen.

²Hij werd dus van zijn burgerrechten buitengesloten.

³De Erinyen hebben het bloed gedronken.

⁴De dichter geloofde erin, dat de doden de gebeurtenissen op aarde konden beïnvloeden.

"Een vijandige tong moet betaald worden
310 met vijandige tong", schreeuwt het Recht luid
 en daarmee doet ze wat ze versculdigd is, "Voor een dodelijke klap
 moet men gestraft worden met een dodelijke klap."
 Dat de dader moet lijden,
 dat zegt een oeroude spreuk.

Orestes

str.a O vader, ongeluksvader, wat moet ik van boven tot u zeggen,
316 of wat voor u doen
 om van u met gunstige wind
 hierheen brengen, waar uw graf u heeft?
 Licht is de tegenstander van duisternis
320 en evenzeer heet een roemende weeklacht
 een gunst voor de Atriden,
 die vroeger dit huis bewoonden.

Koor

str.b Jongen, de vernielende kaak van het vuur
325 bedwingt niet de geest van de vermoorde¹.
 De vermoorde wordt bejammerd
 en de wreker komt voor de dag
 en een rechtmatige jammerklacht om vaders en ouders
330 zoekt naar straf,
 een jammerklacht, die krachtig is aangekomen.

Elektra

ant.a Vader, luister nu vervolgens
 naar mijn rijk beweend verdriet.
 Heus, rouwklachten van uw twee kinderen
335 aan uw graf bezuchten u.
 Uw graf heeft hen evenzeer als smekelingen²
 en als ballingen ontvangen.
 Wat hiervan is goed, wat zonder kwaad?
 Is het niet een onoverkomelijke ellende?

¹De gedachte leefde, dat alleen het lichaam door het vuur werd verteerd, niet de ziel.

²Beiden zijn smekelingen en beroofd van hun koninklijke rechten.

Koor

340 Maar de godheid kan, wanneer hij wil, nog uit dit rouwmisbaar
 gezangen van mooiere stemmen maken
 en ik wens, dat in plaats van het rouwmisbaar aan het graf
 een zegelied in het koninklijke paleis
 een welkom, pas gemengd mengvat brengt.

Orestes

str.c Ach vader, was maar aan de voet van Troje¹

346 door een Lyciër,

met een lans doorboord, gedood.

U zou dan roem in huis hebben achtergelaten
 en een leven van uw kinderen gecreëerd hebben,

350 dat op hun wegen de ogen van velen op zich zou vestigen

en u zou een hoog opgeworpen graf hebben

in een land overzee,

dat gemakkelijk te verdragen was voor het huis.

Koor

ant.b. Een vriend voor uw vrienden, die daar mooi gestorven zijn,

onder de grond een opvallend,

eerwaardig heerser

en dienaar van de grootste,

onderaardse heersers daar.

360 Want u was koning, zolang als u leefde,

uw beschoren lot vervullend

¹Deze rede is gemaakt naar die van Achilles (Od.24.30f). In de Hades zegt hij tegen Agamemnon, dat hij wenste dat Agamemnon voor Troje gestorven was en niet zoals hij in werkelijkheid gestorven was. Daarom worden hier waarschijnlijk de Lyciërs genoemd, omdat ze o.l.v. Sarpedon en Glaukos de dapperste bondgenoten van de Trojanen waren.

met uw beide handen en de scepter, die de mensen overreedt¹.

Elektra

ant.c. Vader, ik wou, dat u zelfs maar niet
aan de voet van de muren van Troje gesneuveld was
365 samen met ander in de strijd bedwongen volk,
noch dat u aan de loop van de Skamander begraven zou zijn,
maar eerder dat zijn moordenaars
zo bedwongen zouden zijn
en dat men in de verte hun dood brengend lot
370 zou vernemen
verstoten van deze ellende.

Koor

Wat u daar zegt, kind, is beter dan goud
en groter dan groot, ja zelfs buitengewoon geluk.
U kunt dat immers wel wensen,
375 evenwel treft het geklap van deze tweevoudige zweep² doel.
De helpers³ van hun heer⁴
zijn al onder de grond en van de heersers, die gehaten,
zijn de handen onrein.
Maar aan zijn kinderen zijn zij meer gehaat.

Orestes

str.d. Dat is volledig tot mijn oor doorgedrongen,
381 zoals een pijl.
Zeus, Zeus, stuur van onderen naar boven
later straffende wraak
voor de vermetele mensenhand, die alles doet.
385 Voor mijn vader zal zo de wraak vervuld worden.

Koor

str.e. Moge het mij te beurt vallen hierbij
een doordringende weeklacht te zingen,

¹sc. in de vergadering.

²Dubbel is de zweep vanwege enerzijds het ongeluk van Agamemnon's dood, anderzijds het feit dat diens moordenaars in het land heersen.

³Agamemnon en zijn soldaten.

⁴Orestes en Elektra.

wanneer de man gedood wordt en de vrouw¹
 te gronde gaat. Want waarom moet ik het verbergen,
 wat voor gevoel voor mijn geest vliegt.
390 Want vanuit de voorkamer van mijn hart
 wordt grimmige hartstocht aangewakkerd,
 een haat vol van wrok.

Elektra

ant.d. En wanneer zal de almachtige Zeus wel
395 zijn hand aan hen slaan,
 ach, ach, door hun hoofd te verbrijzelen.
 Ik wens, dat er een onderpand aan het land ten deel valt².
 Ik eis recht in plaats van onrecht.
 Luistert, Aarde en heersers van de onderwereld.

Koor

400 Maar het is wet, dat bloeddruppels
 vergoten op grond om ander bloed vragen.
 Want vernietiging roept de Erinys,
 die van de vroeger gedode nieuw verderf brengt
 gevoegd bij het oude.

Orestes

str.f. Ach, ach, heersers der doden,
406 zeer machtige vloeken der stervenden, ziet,
 ziet, hoe reddeloos is, wat over is van de Atriden,
 en verstoken van de rechten van het huis.
 Waarheen kan men zich wenden, Zeus?

Koor

ant.e Weer siddert mijn hart
411 bij het horen van deze jammerklacht.
 En nu eens ben ik wanhopig
 en versombert mijn binnenste
 bij uw woord, wanneer ik het hoor.
 Maar wanneer zich een sterke onverschrokkenheid
 bij mij zetelt, verdrijft het mijn verdriet,
 en krijg ik weer goede hoop.

¹Hier wordt voor het eerst uiting gegeven aan de gedachte, dat Klytaimnestra dood moet.

²Voor het herstel van de door de goden gewilde orde.

Elektra

ant.f. Met welke woorden kan ik mijn doel bereiken?

Soms door dat verdriet te vertellen, dat wij door onze moeder, ja moeder
420 gelden hebben? Zij kan proberen ons te kalmeren, maar dat verdriet
 wordt geenszins verzacht. Want als een wolf heb ik van moederskant
 een wreed en onverbiddelijk hart.

Koor

str.g. Ik heb een Perzische¹ klaagzang aangeheven,
 zoals een Perzische klaagster².

425 Men kon zien, hoe mijn handen zich strekten en van boven
 zeer bezoedeld snel na elkaar hevig sloegen
 en mijn hoofd door harde slagen getroffen en volstrekt ongelukkig
 dreunde daarbij.

Elektra

str.h. O, o, vijandige,

430 doldrieste moeder, met een vijandige begrafenis³,
 zonder burgers,
 zonder rouwmisbaar

hebt u het gewaagd de heerser onbejammerd te begraven.

Orestes

str.i Volstrekt eerloos hebt u gehandeld, wee mij.

435 en daarom zult u, omdat u vader onteerd hebt, boeten
 door de goden
 en door mijn handen.

Moge ik daarna te gronde gaan na u gedood te hebben.⁴

Koor

ant.f. Ja, hij is verminkt⁵, opdat u dat weet.

¹Bedoeld wordt een schrille geuite klaagzang onder begeleiding van heftige gebaren.

²Het koor heeft die aangeheven in de parodos vs.22 ff.

³Klytaimnestra had Agamemnon niet naar behoren begraven.

⁴Dit betekent niet, dat Orestes wenst te sterven na zijn moeder vermoord te hebben, maar dit is een vaste uitdrukking en betekent, dat hij alles wil doen, als hij maar zijn moeder doodt.

⁵Moordenaars verminkten hun slachtoffers, opdat hun geest de moordenaar niet zou achtervolgen. Men hakte voeten en handen af en

440 en dat deed precies de vrouw die hem zo begraaft,
 omdat ze ernaar verlangde zijn dood ondraaglijk
 te maken voor uw leven.
 U hoort het eerloze verdriet van uw vader.

Elektra

ant.g. Je spreekt van vaders dood. Maar ik was afwezig,
 445 eerloos, niets waard,
 en binnen in het huis opgesloten als een schandelijke hond
 liet ik tranen opwellen, die meer dan gelach gereed waren,
 terwijl ik in het geheim tranenrijke jammerklachten uitstortte.
 450 je hoort dat nu < .. > en grif ze in je geest.

Koor

ant.h. Doe dat en laat het relaas in je oren doordringen
 onder rustige tred van je verstand.
 Ja, zo is het,

maar Agamemnon¹zelf verlangt het vervolg te horen.
455 Het past met standvastige moed in het strijdperk te treden.

Orestes

str.j Vader, ik bedoel u, help uw vrienden.

Elektra

Ik sluit mij daarbij aan in tranen.

Koor

Deze schare juicht dit verenigd toe.
 Kom naar het licht en luister
460 en help tegen uw vijanden.

Orestes

ant.j Ares zal slaags raken met Ares, Dike met Dike².

Elektra

Goden, vervult terecht onze gebeden.

Koor

Een huivering bekruipt mij bij het horen van de gebeden.
 Het beschorene laat al lang op zich wachten.
465 Maar nu wij er om bidden zal het wel komen.

str.k O aangeboren lijden
 en slag van het verderf vol van wanklank
 en bloederig,
 ach jammervolle, ondraaglijke smarten,
470 ach moeilijk te beëindigen verdriet.

ant.k Voor het huis is hiertegen een pleister,
 die niet van anderen van buiten
 maar van henzelf gehaald moet worden
 door een grimmige bloedige strijd.
475 Dit lied is ter ere van de goden van de onderwereld.

¹Zijn schim.

²Klytaimnestra nam wraak om Iphigeneia, Aigisthos om zijn broers en zusters en Orestes om zijn vader. Beide partijen kunnen een beroep doen op het Recht.

Welaan, luistert gelukzalige aardgoden,
naar dit gebed en stuurt bereidwillig
hulp aan deze kinderen voor de overwinning.

Orestes en Elektra vallen op de tombe van Agamemnon en roepen hem op.

Orestes

480 Vader, u, die op onvorstelijke wijze gestorven bent,
geef mij de macht over uw huis. Ik vraag u daarom.

Elektra

O vader, ik vraag u dit,
dat ik mijn lijden ontvlucht en dat aan Aigisthos toevoeg.

Orestes

485 Dan worden voor u onder de mensen dodenmalen, uw recht, bereid.
Zo niet, dan zult u, zelf ongeëerd met vette brandoffers van de stad,
verkeren bij zielen die wel voorzien zijn van goede malen.

Elektra

Ook ik zal op mijn huwelijksdag van heel mijn erfenis
u plengoffers brengen uit het vaderlijk huis
en het allereerste zal ik dit graf eren.

Orestes

Aarde, laat mijn vader naar bovenkomen om de strijd te aanschouwen.

Elektra

490 Persephone, geef toch een schone overwinning.

Orestes

Vader, denk aan uw bad, waarin u werd gedood.

Elektra

Denk eraan, hoe u het net hebt ingewijd.

Orestes

Ja vader, gevangen met boeien, die niet gesmeed waren.

Elektra

In een schandelijk beraamd net.

Orestes

495 Vader, wordt u gewekt door deze dromen?

Elektra

Heft u uw ons zeer welkom hoofd omhoog?

Orestes

Zend uw vrienden snel het Recht als bondgenoot,
of geef het op uw beurt hen op gelijke wijze te pakken te krijgen,
als u tenminste na uw nederlaag weer wilt overwinnen.

Elektra

500 Luister ook naar deze laatste kreet, vader.
Zie deze jongen gezeten aan uw graf. En heb evenzeer medelijden
met de jammerkreet van uw dochter als van uw zoon.

Orestes

En wis dit zaad van de nakomelingen van Pelops niet uit.
Want zo bent u niet dood, ook al bent u gestorven.

Elektra

505 Wanneer een man gestorven is, zijn zijn kinderen de redders
van zijn naam. Evenals kurken drijvers dragen ze het net
en redden zij het linnen weefsel uit de diepte.

Orestes

Luister. Om u wordt zo geklaagd,
maar red u zelf om dit woord eer aan te doen.

Koorleidster

510 Werkelijk jullie beiden hebben hier een onberispelijk gebed gezegd,
een vergoeding aan de tombe voor het ongeluk, dat onbeklaagd is.
Aangezien je vastbesloten bent dit te doen,
zul je nu de rest wel doen, terwijl je je geluk beproeft.

Orestes

515 Zo zal het zijn, maar het is geenszins misplaatst te horen,
waarom ze de plengoffers zond, door welk woord
zij te laat eerbied heeft voor het onherstelbaar leed.

Aan een dode, niet een levende werd een ellendig offer gestuurd.
Ik zal de betekenis hiervan wel niet kunnen gissen.

De geschenken zijn geringer dan de fout.

- 520 Als men alles voor 1 man zou uitgieten,
dan toch is de inspanning vergeefs. Zo is mijn mening.
Als je het weet vertel me dit. Ik wil het weten.

Koorleidster

Ik weet het, kind. Ik was erbij. Door dromen
en in de nacht ronddolende schrikbeelden verschrikt
525 liet de goddeloze vrouw deze plengoffers brengen.

Orestes

Heb je ook de droom vernomen, zodat je het juist kunt vertellen?

Koorleidster

Ze dacht een slang gebaard te hebben, zoals ze zelf zegt.

Orestes

Waarop loopt haar verhaal uit? Wat is het eindpunt?

Koorleidster

Dat zij het als een kind in de windselen heeft vastgelegd.

Orestes

- 530 Wat voor voedsel verlangde het pasgeboren kind?

Koorleidster

Zijzelf gaf het de borst, in haar droom.

Orestes

En waarom was haar borst niet gewond door het monster?

Koorleidster

Dat was ze wel, zodat het een bloedprop in de melk opdronk.

Orestes

Dit droomgezicht zal wel niet vergeefs zijn.

Koorleidster

- 535 Zij schreeuwde van angst vanuit haar slaap
en vele vuurbekkens door de duisternis gedooft

vlamden op in huis om wille van de meesteres
 en vervolgens zendt ze deze rouwoffers hopend,
 dat het een fijngesneden geneesmiddel zal zijn tegen het leed.

Orestes

- 540 Maar ik bid tot deze aarde en vaders graf,
 dat die droom voor mij in vervulling gaat.
 Ik duid hem echter zo, dat hij klopt¹.
 Want als de slang dezelfde plaats als ik verlaten heeft²
 en voorzien werd van mijn windselen
 545 en zijn mond sperde om de borst, die mij voedde
 en de geliefde melk met een bloedprop vermengde,
 dan moet zij werkelijk gewelddadig sterven,
 omdat ze een gewelddadig monster voedde,
 zoals deze droom zegt.
 550 En ik, tot slang geworden, dood haar.

Koorleidster

Ik kies u als tekenschouwer voor deze droom.
 Moge het zo gaan. Doe de rest aan uw vrienden uit de doeken.
 Zeg wat sommigen moeten doen en anderen moeten laten.

Orestes

- Mijn plan is eenvoudig. Zij hier moet naar binnen gaan
 555 Ik adviseer haar haar afspraak met mij geheim te houden,
 opdat zij na hun moord op een eerwaardig man
 ook de prooi van een list worden en in hetzelfde net
 zullen sterven, zoals ook Loxias, heer Apollo, zei.
 Hij loog voorheen als ziener niet.
 560 Want lijkend op een vreemdeling in volledig reistenuue
 zal ik naar de hofpoort komen met deze man, Pylades.
 Ik als gast en Pylades als krijgsvriend³.
 Beiden zullen we de Phokische taal spreken
 en de tongval daarvan imiteren.
 565 Stel: geen deurwachter ontvangt ons in vrolijke stemming,
 omdat het huis in de macht van rampspoed is.
 Dan zullen wij zo blijven, dat wie het huis passeert
 de waarheid vermoedt en dit zegt:

¹Hoewel Orestes als slang wordt aangeduid, accepteert hij de droom.

²De moederschoot.

³Pylades' vader Strophios was een bondgenoot van Agamemnons huis.

"Waarom sluit Aigisthos met zijn poorten de vreemden buiten?

570 Hij weet dat ze er zijn, want hij is thuis."

Maar als ik dan de drempel van de hofdeur zal overschrijden
en hem op vaders troon zal vinden,
of ook als hij later komt, dan zal hij met mij spreken
van man tot man, reken maar en mij voor zich roepen.

575 Voordat hij zegt "Waarvandaan komt de vreemde?" zal ik hem doden
door hem aan mijn snel treffend bronzen zwaard te rijgen.
De Erinys zal verzadigd van moord
onvermengd bloed als derde drank drinken¹
(*tot Elektra*)

580 Bewaak jij nu dan goed de situatie in huis,
opdat dit precies zo gebeurt.

(*tot het koor*)

Jullie adviseer ik te zwijgen
en stil te zijn waar dat moet en wat passend is te zeggen.

(*tot Agamemnon*)

Hem zeg ik hier op het vervolg toezicht te houden,
en voor mij mijn zwaardgevechten te leiden.

¹De Erinys wordt hier als een vampier voorgesteld. Nadat eerder de kinderen van Thyestes vermoord waren en daarna Agamemnon, wordt nu Aigisthos vermoord.

EERSTE STASIMON (585 -652)

Koor

str.a De aarde brengt vele,
586 verschrikkelijke, smartelijke verschrikkingen voort.
 en de omarmingen van de zee zijn vol
 van monsters, die de mensen vijandig zijn.
 Schade brengen ook hoogverheven
590 fakkels¹ tussen hemel en aarde.
 En gevogelte en wat op aarde loopt
 kan de winderige wrok van de stormen vertellen.

ant.a Maar wie zal wel de overmoedige trots
595 van de man vertellen
 en de alles durvende liefdes
 van vrouwen, die in hun hart vermetel zijn,
 liefdes, die samen weiden met het verderf van mensen?
 De niets ontziende liefde, die vrouwen overheerst
600 overwint verkeerdelijk het echtelijk samenleven
 van dieren en mensen.

str.b Dit wete wie niet fladderend in gedachten,
 wanneer hij de vuurbrandende opzet verneemt
605 welke Thestios' dochter,

¹Meteoren kwamen de mensen onheilspellend voor. Hier worden de verschrikkingen van de elementen verteld: aarde, zee, vuur en lucht.

moordenares van haar eigen zoon, bedacht¹,
 de roodgloeiende even oude fakkel verbrandend,
 sinds hij eenmaal uit de moederschoot gekomen
 zijn eerste kik gaf, een fakkel,
610 die zijn leven door gelijk is aan zijn aantal dagen
 tot de dag, die door het lot bepaald is.

ant.b Men kan in de verhalen nog²
 een bloedig meisje verafschuwen
615 die om vijanden een verwant doodde.
 Zij gaf gehoor aan een Kretenzisch van goud gemaakte
 halsband, een geschenk van Minos:
 Zij beroofde Nisos,
620 ademend in zijn slaap,
 vermetel van zijn onsterfelijk haar.
 Tot hem komt Hermes³.

str.c Aangezien ik melding heb gemaakt van hard leed,
 soms niet op het juiste moment? Een onbemind
625 huwelijk, verfoeilijk voor het huis
 en door een vrouw beraamde geestesplannen
 zijn op een man, een wapen dragend man
 afgegaan, zoals het vijanden past.
 En toch eer ik de onverwarmde haard van het huis⁴

¹Althaia, Thestios' dochter, was de moeder van Meleager. Meleagers leven hing af van een stuk hout, dat door zijn moeder uit het vuur gehaald was. Toen zij hoorde, dat haar broers door haar zoon in een ruzie gedood waren, wierp zij het hout in het vuur en Meleager kwam om.

²Toen Minos Megara belegerde, gaf hij Skylla, de dochter van koning Nisos, een gouden halsketting om de purperen haarlok van Nisos' hoofd af te knippen. Zo zouden Megara en Nisos in het verderf gestort worden. Volgens de traditie bezweek zij uit liefde.

³Hermes komt als begeleider van de zielen naar de onderwereld Nisos halen.

⁴De opmerking "onverwarmd huis" baart problemen. In Ag.1435 zegt Klytaimnestra immers, dat Aigisthos het vuur laat branden. Het ontsteken van de haard echter is een taak van de wettige echtgenoot. Daaruit volgt dat hier "onverwarmd" moet betekenen: niet door

630 en de laffe vrouwenlans¹.

ant.c De eerste plaats onder de misdaden bekleedt de Lemnische²,
want het gaat van mond tot mond door het volk veracht
en men acht wat verschrikkelijk is
op zijn beurt gelijk met Lemnisch verdriet.

635 Door aan de goden gehate bloedschuld
gaat een geslacht ongeëerd onder de mensen te gronde.
Want niemand eert, wat niet geliefd is aan de goden.
Wat hiervan som ik niet terecht op?

str.d Het zwaard, dat dichtbij de longen is,
640 brengt een bitter scherpe, meedogenloze snede toe
door het Recht, dat met de hak
wat niet recht is op de grond vertrap,
en wel diegenen, die onwettig het gehele ontzag
645 voor Zeus overtreden.

ant.d Men stoot tegen het fundament van het Recht.
Het Noodlot als zwaardsmid smeedt van tevoren zijn zwaard.
De door de tijd beruchte geheimzinnige Erinys

Agamemnon aangestoken.

¹De lans is hier het symbool van bestuur. Met "vrouwe-" kan hier Aigisthos bedoeld zijn, die ook in Agamemnon 1625 gunai (= wijf) genoemd wordt.

²De Lemnische vrouwen hadden hun mannen vermoord.

brengt het kind van ouder bloed¹ naar huis
650 om de boete voor die misdaad te betalen.

¹Dus nieuwe misdaad.

TWEEDE EPEISODION (653 - 782)

Orestes en Pylades komen links weer op en worden vergezeld door enige dienaren. Ze kloppen op de poort.

Orestes

Slaaf, slaaf, luister. Er wordt op de hofdeur geklopt.

Nog een keer. Slaaf, slaaf. Wie is er binnen in het huis?

655 Voor de derde keer roep ik nu: kam naar buiten,
als er tenminste door Aigisthos gastvrijheid heerst.

Slaaf

(Van binnen uit het huis.)

Goed. Ik hoor het. Waarvandaan komt de vreemde? Uit welk land?¹

Orestes

Breng bericht aan de heersers van het huis,
juist voor wie ik gekomen ben en nieuws breng.

660 Haast je, want ook de duistere wagen van de nacht haast zich.

Het is tijd, dat reizigers hun anker laten vallen
in huizen, die vreemden gastvrij opnemen.

Iemand, die het bevel voert over het huis, moet naar buiten komen,
een vrouw die de plaats leidt, of passender nog een man.

665 Want wanneer schaamte in een gesprek aanwezig is,
maakt zij woorden onverstaanbaar. Een man spreekt gerust
tot een man en neemt geen blad voor de mond.

Klytaimnestra

Vreemden, zegt het maar, als er iets nodig is.

Want wat ook maar dit huis past, is aanwezig,

¹Dit is een echo van de woorden, waarmee bij Homeros vreemden worden aangesproken.

670 zowel een warm bad¹ als een gespreid bed, dat de inspanningen verzacht, en ook de aanwezigheid van rechtvaardige ogen². En als er iets anders gedaan moet worden, dat meer overleg vereist³, dan is dat het werk van mannen, aan wie we het mee zullen delen.

Orestes

Ik ben een vriend uit Daulia in Phokis.

675 Ik was op weg voor zaken naar Argos
en precies zoals ik hier mijn voeten heb uitgespannen,
ontmoette mij, een onbekende, een onbekende man
en hij vroeg mij naar mijn reis en vertelde over de zijne.
Hij heette Strophios van Phokis⁴. Dat vernam ik tijdens het gesprek.
680 Hij zei: "Vreemde, omdat jij toch naar Argos gaat,
zeg dan tegen Orestes' ouders, dat hij dood is.
Denk eraan: het is je plicht. Vergeet het niet.
Of dan onder zijn verwanten de mening het zal winnen, dat ik hem
moet brengen, of hem als immigrant, voor altijd een vreemde,
685 moet begraven, die opdracht moet je me terug brengen.
Want nu bergt de wand van een bronzen urn
de as van een wel beweend man.
Zoveel heb ik gehoord, zoveel gezegd. Of ik toevallig
tot de heersers en zijn verwanten spreek,
690 weet ik niet, maar het is logisch dat de moeder het weet.

Klytaimnestra

Wee mij, hoe ga ik tot op mijn grondvesten geheel te gronde.
O moeilijk te doorstane Vloek van dit huis,
hoeveel dingen ontwaart gij, ook als zij ver weg goed opgeborgen zijn.
Uit de verte dood je met wel mikkende boog mijn geliefden
695 en beroof jij mij, de rampzalige, van hen.
Ook nu Orestes - hij was immers verstandig,
toen hij zijn voet uit de verderfelijke modder wegbracht.
Nu echter schrappt hij juist de in het huis verkerende hoop
op genezing van kwade geestvervoering, terwijl ze er toch was.

Orestes

700 Ik zou dan wel met zo gezegende gastheren

¹Deze opmerking doet denken aan Agamemnons onthaal.

²Bittere ironie.

³Aigisthos plande de moord op Agamemnon.

⁴Pylades' vader.

wegens goed nieuws kennis willen maken
en gastvrij onthaald worden.

Want wat is voor een vreemde aangenamer dan een gastvriend?
Maar het was naar mijn mening een kenmerk van goddeloosheid
705 zo'n opdracht niet voor vrienden te volbrengen.

Want ik heb het beloofd en ben door u gastvrij onthaald.

Klytaimnestra

Jij zult echter niet minder krijgen dan wat je verdient
en niet minder een gast voor het huis zijn.

710 Even goed zou een ander gekomen zijn om dit te berichten,
maar het is tijd, dat vreemden, die de hele dag reizen,
krijgen, wat de lange reis past.

(tot een slaaf)

Breng hem en zijn dienaar en reisgenoot
naar het gastvrije mannenvertrek in het huis
en daar moeten ze krijgen wat passend is voor het huis.

715 Ik adviseer je dit te doen; je bent daarvoor verantwoordelijk.
Wij zullen dat aan de heerser van het huis meedelen
en zonder gebrek aan vrienden
zullen we overleggen over deze ramp.

Klytaimnestra verdwijnt rechts van het toneel en gaat het vrouwenvertrek in. De slaaf voert de vreemden het paleis in.

Koorleidster

Wel dan, geliefde slavinnen van het huis
720 wanneer dan zullen we voor Orestes
de kracht van onze mond tonen?

Koor

O machtige aarde en machtige kaap, jij grafheuvel,
die nu op het koninklijke lichaam
van de vlootcommandant ligt,
725 luister nu, help nu.

Want nu is het tijd, dat de listige Overreding
meehelpt en dat Hermes van de onderwereld
en die in de nacht handelt¹, deze strijd

¹Hermes is o.a. beschermheer van de dieven. Die moeten listig te werk

leidt, die dood door het zwaard brengt.

Koorleidster

- 730 De vreemde lijkt bezig een ramp te bewerkstelligen,
want hier zie ik Orestes' voedster in tranen.
Waarheen dan ga je, Kilissa¹, de poort van het huis uit?
Onbezoldigd verdriet² is jouw reisgezel.

Voedster³

- 735 Mijn meesteres beveelt mij voor de vreemde zo snel mogelijk
Aigisthos te roepen, opdat hij komt en als man van een man
duidelijker deze pas berichte konde hoort.
Tegenover haar slaven veinst ze door het bericht,
dat de vreemden zojuist brachten, verdriet in sombere ogen,
740 terwijl ze haar vreugde verbergt om gebeurtenissen,
die voor haar goed gelopen zijn,
maar voor dit huis zeer slecht om te hebben.
Als hij het hoort, zal hij werkelijk zijn geest verblijden,
wanneer hij de tijding hoort. O ik ongelukkige,
hoe heeft het oude gemêleerde verdriet, dat zich als ondraaglijk
745 in dit huis van Atreus heeft afgespeeld
mijn hart in mijn borst pijn gedaan.
Maar nog niet heb ik zo'n verdriet geleden.
Want de andere ellende doorstond ik standvastig,
maar mijn geliefde Orestes, de zorg van mijn ziel,

gaan, dus in de nacht. Ook hier is list en voorzichtigheid nodig.

¹De voedster heet naar het land, waarvandaan ze komt.

²Er is niemand, die er een cent voor zou geven, dat verdriet zijn metgezel is.

³In de overgebleven tragedies is er verder geen personage, dat zoveel aandacht heeft voor ontragische zaken als deze voedster.

Uitgezonderd zij de wachter in de Antigone. Wel is het niet vreemd, dat de voedster zo stil staat bij haar vroegere zorgen om het haar toevertrouwde kind (vgl. Il.9.490-91 en Od.19.363 resp. Phoenix, de oude tutor van Achilles en Eurykleia, Odysseus' oude voedster). Door dit optreden van de voedster wordt wel een schril contrast met Klytaimnestras houding bereikt bij het horen van de dood van Orestes. Bovendien is het een vereiste, dat de voedster zo aangedaan is, omdat zij uiteindelijk Klytaimnestras bevel negeert. Aigisthos zou immers met een wacht moeten komen, maar de voedster draagt hem op zonder te komen.

- 750 die ik van zijn moeder gekregen heb en opgevoed heb...
(de voedster begint te huilen.)
 Door zijn schrille kreten, die mij in de nacht geen rust gaven,
 was er veel last, zonder dat ik er nut van heb gehad,
 hoewel ik het heb verdragen. Want wat geen verstand heeft
 moet je voeden als een stuk vee. Natuurlijk! Wel met beleid.
- 755 Want een kind zegt niets, als het nog in de luiers is,
 als het honger heeft of dorst of als het moet plassen.
 Maar de jonge buik van kinderen laat zich door niemand wat zeggen.
 Ik moest die noden voorzien, maar ik geloof, dat ik me vaak vergiste..
 Ik was de wasvrouw van de luiers van het kind.
- 760 Voldster en voedster hadden dezelfde taak.
 Belast met deze twee taken
 kreeg ik Orestes van zijn vader.
 Maar nu hoor ik, ongelukkige, dat hij dood is.
 Ik ben op weg naar de man, die dit huis vernietigt.
- 765 Graag zal hij dit bericht horen.

Koorleidster

Waarmee voorzien beveelt zij hem te komen?

Voedster

Wat, hoe? Zeg het nog eens, opdat ik het duidelijker hoor.

Koorleidster

Met trawanten of soms zonder gevolg?

Voedster

Ze beveelt lansdragende dienaren mee te nemen.

Koorleidster

- 770 Dat nu moet je uit afkeer voor de heer niet berichten,
 maar bevel hem zo snel mogelijk met blij gemoed te komen,
 opdat hij het zonder angst hoort.
 Want het succes van een geheim plan hangt af van de bode.

Voedster

Maar sta je soms positief tegenover wat nu bericht is?

Koorleidster

- 775 Maar als nu eens Zeus verandering in de ellende zal brengen?

Voedster

Hoe dan wel? Orestes als hoop van dit huis is weg.

Koorleidster

Nog niet. Een slechte ziener zou dit wel weten.

Voedster

Wat zeg je? Weet je iets behalve wat gezegd is.?

Koorleidster

Ga, bericht, doe wat opgedragen is.

780 De goden gaat ter harte, waarvoor ze zorg zullen dragen.

Voedster

Goed, ik ga en ik zal hierin jouw woorden gehoorzamen.

Moge het zo goed mogelijk verlopen met de toestemming van de goden.

TWEEDE STASIMON (783-837)¹

KOOR

str.a Geef het nu aan mij, Zeus,
vader van de Olympische goden,
785 omdat ik het vraag, dat het lot van dit huis
een beslissende wending neemt
voor wie ernaar verlangt weer het bezonnene te zien.
Overeenstemmend met het recht heb ik ieder woord gesproken.
Zeus, slaat u acht op mijn gebed.

mesode Ach, ach,
Zeus, stel boven zijn vijanden
790 de man die in het huis is².
Wanneer u hem groot hebt gemaakt,
zal hij het twee- ja drievoudige
graag als vergoeding inlossen.

ant.a Weet, dat het verweesde veulen van een vriend
795 gebracht is onder het juk van een wagen
van verdriet, maar matig hem, wanneer hij rent
en zorg ervoor, dat ik zie
hoe die gestrekte passen door de vlakke
tot een einde komen
zoals voor hen die succesvol zijn.

¹De schriftelijke overlevering van dit koorlied is extreem corrupt.

²Orestes.

mesode Ach, ach,
 Zeus, stel boven zijn vijanden
 de man die in het huis is.
 Wanneer u hem groot hebt gemaakt,
 zal hij het twee- ja drievoudige
 graag als vergoeding inlossen.

str.b Genadige goden, jullie, die binnen in het huis
801 een kapel hebben, die zich over zijn rijkdom verheugt,
 luistert.
 Welaan, <>.
 Vergeldt van de oude daden
 het bloed met nieuwe rechtvaardige daden.
805 Moge de oude moord niet meer in het huis baren.

mesode O gij, die de mooi aangelegde monumentale ingang bewoont¹,
 geef het, dat het huis van Orestes
 weer goed gaat zien
810 en dat hij het schitterende licht van de vrijheid met eigen ogen ziet
 vanuit zijn duistere sluier.

ant.b Moge met recht helpen
 Maias kind², omdat hij het gunstigst is,
 als hij daad tot voorspoed wil leiden.
815 Veel wat onzichtbaar is maakt hij zichtbaar, als hij wil.
 Ik spreek een ongelooflijk woord.
 In de nacht draagt hij duisternis voor ogen³
 en overdag is hij geenszins duidelijker.

¹Wij weten uit de Agamemnon (1073), dat bij de ingang van het paleis een beeld van Apollo Aguius stond. Apollo speelt in het leven van Orestes een grote rol.

²Hermes. Uit deze verzen blijkt, dat hij een sprookjeswezen is.

³Is hij onzichtbaar.

mesode O gij, die de mooi aangelegde monumentale ingang bewoont,
 geef het, dat het huis van Orestes
 weer goed gaat zien
 en dat hij het schitterende licht van de vrijheid met eigen ogen ziet
 vanuit zijn duistere sluier.

str.c Dan zullen we eindelijk een lang lied laten horen,
 820 dat het huis bevrijdt
 en verkwikking en zeer gunstige wind brengt,
 niet een schrill gezongen lied
 van klagers. Nee, dit lied is goed voor de stad.
 Mijn, ja mijn winst nu neemt toe
 825 en het verderf staat ver van mijn vrienden.

mesode Jij, wees gerust, wanneer de taak om te handelen tot je komt,
 en zeg dan, wanneer zij roept: "Kind!",
 schreeuwend tot haar: "Ik doe het voor vader!"
 830 en voltrek het verderf, dat zonder verwijt is.

ant.c Doe het met in uw borst
 Perseus' hart¹
 voor uw vrienden onder de grond
 en voor hen boven de grond.
 835 Verderfelijk bevredig je dan hun woede,
 doordat je in huis een bloedig verderf aanricht
 en de schuldige aan moord doodt.

mesode Jij, wees gerust, wanneer de taak om te handelen tot je komt,
 en zeg dan, wanneer zij roept: "Kind!",
 schreeuwend tot haar: "Ik doe het voor vader!"

¹Perseus moest bij het afhakken van Medusa's hoofd zijn hoofd afwenden. Zo moest ook Orestes dat doen om niet door de blikken van zijn moeder versteend te worden. De daad zelf vereist veel moed.

en voltrek het verderf, dat geen verwijt kent.

DERDE EPEISODION (838-935)

Aigisthos treedt van rechts op. Hij is zonder gevolg. Zijn spijtbetuiging over de dood van Orestes is natuurlijk gehuicheld.

Aigisthos

Ik ben gekomen, niet ongeroepen maar door een bode.
 Want ik hoor, dat een paar vreemden zijn gekomen
 840 en een nieuw bericht vertellen, dat echt niet lieflijk is:
 de dood van Orestes. Ook dit zal wel voor het huis
 een van schrik sijpelende last zijn om te dragen.
 Het is nog gewond en gebeten door de vroegere moord.
 Hoe zal ik dat voor waar en werkelijk bestaand houden?
 845 Of zijn het van vrees vervulde woorden, die van vrouwen komen?
 en verheven een ijdele dood tegemoet springen?
 Wat kun je hierover vertellen? Verduidelijk het in mijn geest.

Koorleidster

Wij hebben het gehoord, maar.. ga naar binnen
 en hoor het van de vreemden. Boden bereiken meer,
 850 wanneer een man het zelf van hen hoort.

Aigisthos

Ik wil de boden zien en goed ondervragen,
 of hij zelf dichtbij zijn dood was, of dat hij het vertelt
 na het van een zwakke tijding vernomen te hebben.
 Hij zal echt wel niet mijn helder verstand misleiden.

Aigisthos gaat het paleis in.

Koorleidster

855 Zeus, Zeus, wat moet ik zeggen? Waar moet ik beginnen
 bij het spreken van dit gebed en deze aanroepen van de goddelijke machten
 en hoe onder drang van mijn sympathie
 moet ik mijn gebed zo uiten en afsluiten?

Want hetzij zal nu een bezoedeld waagstuk,
 860 waarbij een bijl een man doodt
 Agamemnons huis
 volledig in het verderf storten,
 hetzij zal Orestes het vuur en licht bij de vrijheid ontsteken
 en het ambt, dat de stad bestuurt
 865 en de grote rijkdom van zijn vader krijgen.
 Zo'n worsteling zal de goddelijke Orestes
 als enige nieuwe tegenstander tegen twee doen ontbranden.
 Moge hij aan de kant van de overwinning staan.

In het huis wordt Aigisthos gedood. Het koor weet niet wie het slachtoffer is.

Aigisthos

Ach, ach.

Koorleidster

870 O.o.

Hoe is het? Hoe is het in het huis gelopen?
 Laten wij ter zijde treden, nu de zaak zijn voleinding vindt,
 opdat wij aan deze ramp geen schuld schijnen te hebben.
 Want van de strijd is nu het einde beslist.

Een dienaar, trouw aan Klytaimnestra en Aigisthos, komt uit de middelste deur naar buiten stormen en klopt op de deur van het vrouwenvertrek om Klytaimnestra te roepen.

Dienaar

875 Wee mij, ja, wee mij, om mijn getroffen heer.

Wee mij, nog een keer als derde groet.

Aigisthos is niet meer. Kom op, doet zo snel mogelijk open.

Haalt de sluitbomen van de poort van het vrouwenvertrek.

Er is een zeer sterke man nodig

880 en niet om iemand te helpen, met wie het al gedaan is.

Natuurlijk niet. Ach, ach.

Tot doven schreeuw ik en tot mensen die geen reden hebben om te slapen

zeg ik onvervulde woorden. Waar is Klytaimnestra? Wat doet zij?

Haar hals schijnt nu dichtbij het hakblok te zullen vallen

getroffen door het recht.

Klytaimnestra komt naar buiten en is verbaasd.

Klytaimnestra

Wee mij, ik heb het raadselachtige woord begrepen.
 Door listen zullen we sterven, precies zoals wij dan gedood hebben.
 Moge iemand ten snelste een man dodende bijl geven.
 890 Laten we weten of we winnen, of overwonnen worden.
 Want in die ellende zijn we beland.

Orestes en Pylades komen met het lijk van Aigisthos naar buiten.

Orestes

U zoek ik ook. Hij hier heeft zijn volle deel.

Klytaimnestra

Wee mij. Je bent dood, liefste, sterke Aigisthos.

Orestes

Houdt u van die kerel! Dan zult u ook in hetzelfde graf liggen.

895 U zult hem zeker nooit na zijn dood verraden.

Klytaimnestra

Wacht, jongen. Kind, heb respect voor deze borst,
 waaraan jij vaak sluimerde en tegelijk met je tandvlees
 voedingrijke melk zoog.

Orestes

Pylades, wat moet ik doen? Ervoor terugdeinzen mijn moeder te doden?

Pylades

900 Waar zullen dan de overige orakels van Loxias blijven¹,
 die in Delphi gegeven zijn en de eden², waarop vertrouwd kan
 worden.

Verkiez aller vijandschap boven die van de goden.

Orestes

Naar mijn oordeel win je en geef je mij goed advies.

¹Klytaimnestra zou dan blijven leven, terwijl Apollo het toch bevolen had Agamemnon te wreken.

²De eed van Orestes en Pylades om samen de daad te verrichten.

(tegen Klytaimnestra)

- 905 Volg. Juist ten overstaan van hem wil ik u slachten
Want ook tijdens uw leven verkoos u hem boven vader.
Sterf en slaap met hem, omdat u die man bemint,
maar wie u moest beminnen haat.

Klytaimnestra

Ik heb je gevoed en wil samen met je oud worden.

Orestes

U, als moordenares van mijn vader samenwonen met mij?

Klytaimnestra

- 910 Het lot, kind, is schuld daaraan.

Orestes

Welnu, het lot heeft ook dit lot geschonken.

Klytaimnestra

Heb je helemaal geen eerbied voor de vloek van je moeder, kind?

Orestes

Nee, want na mijn geboorte hebt u me in het ongeluk gestort.

Klytaimnestra

Ik heb je echt niet verstoten naar het huis van bondgenoten.

Orestes

- 915 Ik werd versjacherd, hoewel ik de zoon van een vrije vader ben.

Klytaimnestra

Waar is dan de prijs, die ik voor jou ontvangen heb?

Orestes

Ik schaam me u dat voor de voeten te gooien.

Klytaimnestra

Nee maar, spreek evenzo van de fouten van je vader.

Orestes

Niet moet u thuis zitten en de strijdende berispen.

Klytaimnestra

920 Jongen, het doet vrouwen verdriet gescheiden te worden van hun man.

Orestes

Maar de inspanning van de man voedt toch, terwijl ze thuis zitten.

Klytaomnestra

Kennelijk zal jij, jongen, je moeder doden.

Orestes

U zult uzelf doden, niet ik.

Klytaimnestra

Zie, pas op voor de wrekende honden¹ van je moeder.

Orestes

925 Maar hoe moet ik voor die van vader vluchten, als ik dit verwaarloos?

Klytaimnestra

¹Omdat Klytaimnestra Agamemnon gedood heeft, zal ze geen eigen wrekers hebben en zullen derhalve de Erinyen haar wreken.

Nutteloos schijn ik levend tegen een tombe¹ te praten.

Orestes

Ja, want vaders lot bepaalt voor u dit doodslot.

Klytaimnestra

Wee mij. Ik heb deze slang gebaard en gevoed.

Waarlijk, zeker was mijn angst door mijn dromen een zieneres.

Orestes

930 U doodde wie u niet mocht doden. Onderga dan ook wat niet mag.

Orestes sleurt Klytaimnestra mee naar binnen².

Koorleidster

Ik bezucht ook wel van hen hier³ het tweevoudig ongeluk,
maar omdat de kroon is gezet op veler bloederige daden
door de onversaagde Orestes, kies ik toch hiervoor,
dat niet het oog van het huis geheel in het verderf gestort wordt.

¹Orestes is kil als een graf.

²In de tragedie zag je geen geweld op het toneel.

³Aigisthos en Klytaimnestra.

DERDE STASIMON (935-972)¹

str.a Tot de Priamiden is mettertijd het Recht gekomen,
 936 een zware wrekende straf.

 Zo ook is naar Agamemnons huis een tweevoudige leeuw,
 een tweevoudige Ares gekomen².

 Tot het einde heeft de balling,

940 die door het Pythisch orakel is aangewezen, zijn koers gehouden,
 van godswege goed met vermaningen op weg gestuurd.

mesode Juicht, o, omdat het heersershuis ontsnapt is
 aan de ellende en het verteren van zijn vermogen
 door twee wraakgeesten,
 945 een moeilijk begaanbaar lot.

ant.a Gekomen is de listige Straf,
 aan wie de geheime strijd ter harte gaat.

¹Dit koorlied bestaat uit slechts twee strofenparen. Bij Aischulos komt dit pas later vaker voor. Bij Sophokles en Euripides is het een vaker voorkomend fenomeen.

²Orestes en Pylades.

De ware dochter van Zeus¹
heeft Orestes' hand aangeraakt.

950 Wij mensen noemen haar
terecht Recht.

Zij blaakt van verderfelijke wrok jegens haar vijanden.

str.b Juist hiervan verkondigde Loxias van de Parnassos luid
in het bezit van een grote kloof in de grond,
955 dat zij zonder list het listig verderf straft.

Want met vertraging komt het.

Op de een of andere wijze moet het goddelijke winnen:
dat ik de slechte niet dien.

960 Het past eerbied te hebben voor de hemelse macht.

mesode Het is mogelijk het licht te zien.
Een grote band is van het huis verwijderd.
Wel, open het huis. Al te lange tijd reeds
lag u op de grond.

ant.b Weldra zal de tijd, die alles voltrekt,
966 het voorportaal van het vertrek verlaten,
wanneer van de haard iedere bezoedeling zal zijn verdreven
door reinigingen, die die daden van verblinding verdrijven.
Lotgevallen van schoon gelaat zullen dan ook weer
970 volstrekt genadig om te zien
de bewoners van het huis te beurt vallen.

¹Dike (Recht) heeft die hand aangeraakt om die te richten. Evenals Zeus straft zij de zonde.

EXODOS (973-1076)

Op een ekkyklema verschijnen de lijken van Aigisthos en Klytaimnestra (vgl. die van Agamemnon en Cassandra in de Agamemnon). Orestes verschijnt met een smekelingstak in de handen. Het koor stelt in de exodos geen schare vriendinnen meer voor, maar wel het volk van Argos.

Orestes

Ziet de twee heersers van het land
en verwoesters van mijn huis, die mijn vader gedood hebben.

- 975 Groots waren zij, toen ze op hun troon zaten.
Ook nu nog zijn zij geliefden naar men kan opmaken
uit hun lijden en een eed zit aan hun overeenkomst vast.
Zij zweerden samen tot de dood voor vader
en dat zij samen zouden sterven. En dit hier is volgens hun eed.
- 980 Kijkt nu weer, jullie die van deze ramp gehoord hebben,
naar de mantel¹, een boei voor mijn rampzalige vader,
boeien voor zijn beide handen en twee voeten.

(tot zijn dienaren)

- Spreidt het uit en ga er rondom bijstaan
en toont de bedekking van de man, opdat de vader het ziet,
- 985 niet de mijne, maar Helios, die toeziet
op al deze goddeloze daden van mijn moeder,
opdat hij ooit voor mij een getuige is voor het gerecht,
dat ik deze moord op moeder met recht bedreven heb.
Want van Aigisthos' doodslot spreek ik niet.
- 990 Hij heeft immers, zoals gewoonte is, de straf van een echtbreker.²
Maar zij, die deze afschuwelijke daad tegen haar man bedacht,
van wie zij onder haar gordel de kinderlast droeg, die haar eerst

¹Orestes toont als bewijs voor de moord op zijn vader door Klytaimnestra en Aigisthos en van het feit dat hij terecht wraak heeft genomen, de bebloede mantel, waarin Agamemnon was gewikkeld.

²De wet van Drakon. Een ieder, die een echtbreker bij vrouw, dochter, moeder, zuster en zelfs bijzit aantrof, mocht hem doden.

- dierbaar was nu echter een kwade vijand, zoals hij laat zien,
 hoe schijnt zij u te zijn? Of zij nu een murene of een adder is,
 995 alleen al door haar aanraking doet zij een ander zonder beet
 wegrotten door haar overmoed en slechte geest.
 Hoe moet ik dat noemen, ook als ik een zeer zachte naam gebruik?
 Een net van een dier, of een voorhangsel van een lijk-kist,
 dat de voeten omhult van een dode? Ja, een jachtnet en strik
 1000 kun je het noemen en gewaad dat tot de voeten reikt.
 Een bedrieger, die zijn gasten bedriegt en van zilverroof leeft
 zal zo iets wel aanschaffen
 en met deze list zal hij door velen te doden
 zijn hart zeer verwarmen.
 1005 Ik wens, dat zo'n vrouw niet met mij in huis zal samenwonen
 en dat ik voordien door de goden kinderloos te grond ga.

Koor

Ach, ach, rampzalige daden.
 Met een afschuwelijke dood bent u gedood¹.
 Ach, ach.
 Maar voor wie blijft, bloeit ook leed.

Orestes

- 1010 Heeft zij het gedaan of niet? Dit lijkkleed is mijn getuige,
 dat Aigisthos zwaard het heeft gekleurd.
 De bloeddruppels helpen de tijd
 bij het vernietigen van de vele kleuren van het geborduurde gewaad.
 Nu ben ik aanwezig en verkondig ik Agamemnons lof en bejammer ik
 hem,
 1015 en spreek ik dit weefsel toe, dat mijn vader gedood heeft.
 Ik heb verdriet om wat gedaan en geleden is en om heel het geslacht,
 terwijl ik door deze zege onbenijdbaar beoedeld ben.

Koor

Geen mens kan zonder straf zijn leven ongeschonden
 van het begin tot het einde doorlopen.
 Ach, ach.
 1020 De ene ellende komt terstond, de andere later.

Orestes

Maar opdat jullie het weten, want ik weet niet hoe het zal eindigen,

¹Klytaimnestra.

het is precies, alsof ik met mijn paarden buiten de baan rijd¹.
Want mijn moeilijk te beheersen inborst sleurt mij overwonnen mee
en verschrikking is gereed om bij mijn hart te zingen

1025 en mijn hart om te dansen bij de melodie van wrok.
Zolang ik nog bij zinnen ben, verkondig ik aan mijn vrienden
en zeg ik mijn moeder niet zonder recht gedood te hebben,
bezoedeld als ze was door de moord op vader en gehaat door de
goden.

En Loxias, de ziener in Delphi, beschouw ik als het hoogste gezag.
1030 Hij heeft mij deze vermetele daad lief gemaakt,
toen hij mij het orakel gaf, dat ik buiten kwade schuld zou zijn
als ik dit gedaan had, maar zo niet ... De straf zal ik niet noemen.
Met een boog zal niemand de smarten evenaren².

En nu zien jullie, hoe ik toegerust met deze tak en krans³
1035 als smekeling naar de tempel zal gaan, die het middelpunt
van de aarde is, Loxias' terrein en de stralen van het vuur,
dat eeuwig heet, als balling om deze verwantenmoord.
Niet droeg Loxias me op me tot een andere haard te wenden.

Ik zeg alle Argivers mettertijd zich voor mij te herinneren,
1040 hoe de ellende tot stand is gekomen
en voor mij te getuigen. wanneer Menelaos zal komen.
Ik als zwerver, verbannen uit dit land, terwijl ik tijdens mijn leven
en in mijn dood de naam van moedermoordenaar heb achtergelaten,
<.....>

Koorleidster

1045 Maar u hebt goed gehandeld en u moet uw lippen niet verbinden
aan kwade woorden en niet onheilspellende woorden uiten.
U hebt heel de stad van de Argivers bevrijd van twee slangen
door gemakkelijk hun hoofd af te snijden.

Orestes

Ach, ach.

¹Veel gebruikt beeld voor zinsverbijstering.

²De afstand van een pijlschot haalt het niet bij de omvang van de smarten.

³De tekens van een smekeling.

Wat voor vrouwen komen hier als Gorgonen¹
in grauw kleeid gehuld en omwikkeld door talrijke slangen?
Ik kan niet meer blijven.

Koorleidster

Welke waanbeelden jagen u voort, u, die aan uw vader van de mensen
het geliefdste is. Wacht. Vrees niet, nu u een grote overwinning hebt.

Orestes

Niet zijn het waanideeën, die ik nu heb.
Want duidelijk zijn dit de wrekende honden van mijn moeder.

1055 **Koorleidster**

Je denkt dit omdat het bloed nog vers op je handen is.
Daarom valt een onrust in uw geest.

Orestes

Heer Apollo, kijk, zij vermenigvuldigen zich
en uit hun ogen druppelt gehaat bloed.

Koorleidster

1060 Je kunt je op een manier reinigen. Loxias zal jou door je aan te raken
van deze pijn bevrijden.

Orestes

Jullie zien hen niet, maar ik wel.
Ik word voortgedreven en kan niet meer blijven.

Orestes verdwijnt.

Koor

Ik wens je geluk en dat de god genadig op je toeziet
en jou behoedt, wanneer het goed uitkomt.

Het koor treedt af.

Dit is al weer de derde storm, die voor het koninklijke huis
vol onheil zwanger gewoed heeft
en zijn einde heeft bereikt.
Eerst was er sprake van rampzalig leed,

¹Mythische monsters, waarvan de blik versteende.

waarbij kinderen gegeten werden¹
1070 vervolgens het leed van een koning
en kwam in bad een veldheer
van de Grieken om,
maar nu als derde kwam ergens een redder vandaan,
of moet ik van moord spreken?
1075 Waarop zal het uitlopen en hoe zal de macht van het verderf
tot rust komen en eindigen?

¹Atreus liet eens zijn broer Thyestes uit ballingschap komen om in schijn vrede te sluiten. Op het verzoeningsmaal serveerde hij Thyestes diens eigen kinderen.

BIBLIOGRAPHIE

- D.J. Conacher Aeschylus' Oresteia, a literary commentary
 University of Toronto Press
 Toronto 1989
- dr.P. Groeneboom Aeschylus' Choephoroi
 J.B.Wolters
 Groningen, 1949
- J.C. Hogan
 Aeschylus A commentary on the complete Greek Tragedies

 The University of Chicago Press
 Chicago, London 1993
- H.D.F. Kitto Greek Tragedy
 Methuen and Co.
 1981
- A. Lesky Die Griechische Tragödie
 Alfred Kröner Verlag
 Stuttgart, 1968
- H. Lloyd-Jones Aeschylus, The Oresteia
 University of California Press
 Berkeley and Los Angeles, 1979